

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING YUQORI O'SISH SURATLARINI TA'MINLASH JARAYONLARI

Xudayberganova Jayron Odilbek qizi
Toshkent Amaliy fanlar Universiteti, magistr
E-mail: Xudoyberganovajayron@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida yuqori va barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlashning asosiy iqtisodiy, institutsional va texnologik jarayonlari tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya sifati, mehnat unumdorligi, sanoatni chuqurlashtirish, eksport diversifikatsiyasi, hududiy mutanosiblik, inson kapitali va raqamli transformatsiya yuqori o'sishning tayanch omillari sifatida asoslab beriladi. Maqolada iqtisodiy o'sishni faqat yalpi ichki mahsulot hajmining ortishi sifatida emas, balki sifatli bandlik, yuqori qo'shilgan qiymat, innovatsion faollik, institutsional samaradorlik va tashqi zarbalarga chidamlilik bilan uyg'unlashgan murakkab jarayon sifatida talqin qilish zarurligi ko'rsatib beriladi. Tahlil natijasida O'zbekiston sharoitida yuqori o'sishni ta'minlash uchun resurslarni samarali taqsimlash, hududiy ixtisoslashuvni kuchaytirish, texnologik yangilanishni jadallashtirish, xususiy sektor faolligini oshirish va davlat boshqaruvida raqamli monitoringni chuqurlashtirish muhimligi xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy o'sish, investitsiya sifati, mehnat unumdorligi, sanoat siyosati, eksport diversifikatsiyasi, hududiy rivojlanish, raqamli iqtisodiyot, inson kapitali, makrobarqarorlik, institutsional islohotlar

Kirish

Bugungi globallashtirish sharoitida iqtisodiy o'sish sur'atlari davlatning geoiqtisodiy mavqei, aholi farovonligi va ijtimoiy barqarorligi bilan bevosita bog'liq. Raqobat kuchayib borayotgan dunyoda faqat tabiiy resurslar yoki ichki bozor hajmiga tayangan iqtisodiyot yuqori natijalarga erisha olmaydi. Barqaror yuqori o'sish uchun ishlab chiqarishning texnologik darajasini oshirish, boshqaruv sifatini yaxshilash, bozor institutlarini mustahkamlash va inson kapitaliga tizimli investitsiya kiritish talab etiladi. Shu ma'noda O'zbekiston iqtisodiyotining yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash masalasi bugungi kunning eng dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi. [1; 4; 5]

O'zbekiston uchun yuqori o'sish faqat makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'sishi emas, balki iqtisodiy tuzilmaning murakkablashuvi, mahsulot sifati oshishi, hududlararo tafovutlarning qisqarishi va yangi avlod ish o'rinlarining shakllanishi demakdir. Bunday o'sish modelida iqtisodiyotning ichki manbalari bilan bir qatorda tashqi bozorlar bilan integratsiya, logistika imkoniyatlari, moliyaviy barqarorlik va institutsional moslashuvchanlik ham katta ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun yuqori o'sishni ta'minlash bo'yicha qarorlar bir-biridan uzilgan choralardan ko'rinishida emas, balki yagona strategik tizim doirasida ko'rib chiqilishi lozim. Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekiston iqtisodiyotida yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlaydigan asosiy jarayonlarni aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini ochib berish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda yuqori o'sish alohida ko'rsatkichlar yig'indisi sifatida emas, balki makrobarqarorlik, real sektor unumdorligi, raqamli boshqaruv, hududiy muvozanat va inson kapitali sinergiyasi natijasi sifatida talqin qilinadi. [1; 4]

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy yondashuv, mantiqiy umumlashtirish, kontent tahlili va faktorlararo bog‘liqlikni ochib berishga qaratilgan analitik yondashuvlardan foydalanildi. Iqtisodiy o‘sishga ta’sir qiluvchi omillar shartli ravishda sakkiz blokka ajratildi: makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya sifati, ishlab chiqarish unumdorligi, eksport tarkibi, hududiy muvozanat, moliya bozorlarining chuqurligi, raqamli transformatsiya va institutsional muhit sifati. Bunday tasnif murakkab iqtisodiy jarayonlarni bir tizim doirasida ko‘rish va o‘zaro ta’sir mexanizmlarini izohlash imkonini berdi. Maqolada keltirilgan jadval va grafiklar analitik xarakterga ega bo‘lib, ular real iqtisodiy mantiqni tushuntirish uchun shartli indekslash usulida ishlab chiqildi. Bunda aniq statistik ko‘rsatkichlardan ko‘ra omillarning iqtisodiy o‘sishga ta’sir yo‘nalishi, kuchi va funksional aloqalari ko‘rsatib berildi. Shu yondashuv natijasida siyosiy qarorlar uchun muhim bo‘lgan sifat omillarini, ayniqsa investitsiya samaradorligi, mehnat unumdorligi va boshqaruv sifatining o‘rni chuqurroq yoritildi.

Natijalar va muhokama

Makroiqtisodiy barqarorlik va ishonch muhiti

Yuqori o‘sishning birlamchi sharti makroiqtisodiy barqarorlikdir. Narxlar darajasining nisbatan barqaror bo‘lishi, byudjet intizomi, valyuta bozoridagi muvozanat hamda pul-kredit siyosatining oldindan bashorat qilinishi investitsiya jarayonlari uchun qulay muhit yaratadi. Agar iqtisodiy subyektlar inflyatsiya, kurs tebranishi yoki fiskal xavflar yuqori deb hisoblasalar, ular uzoq muddatli ishlab chiqarish qarorlaridan ko‘ra qisqa muddatli himoyalanih strategiyalarini afzal ko‘radilar. Bu esa real sektorga kapital oqimini sustlashtiradi. O‘zbekiston sharoitida makrobarqarorlikning ahamiyati ayniqsa importga bog‘liq texnologik modernizatsiya jarayonlarida yaqqol ko‘rinadi. Chunki yangi uskunalar, raqamli yechimlar va oraliq xomashyo uchun oldindan hisob-kitob qilinadigan moliyaviy muhit zarur. Barqarorlik faqat xavflarni kamaytirmaydi, balki iqtisodiy agentlarning kelajak haqidagi kutishlarini ijobiy tomonga buradi. Natijada investitsiya va iste’mol qarorlari yanada faolroq shakllanadi. [3; 7]

Investitsiya sifati va tarkibiy modernizatsiya

Yuqori o‘sishni ta’minlashda investitsiya hajmidan ko‘ra investitsiya sifati muhimroq. Kapitalning qaysi tarmoqqa, qanday texnologik daraja bilan va qanday boshqaruv modeli asosida yo‘naltirilayotgani iqtisodiyotning kelajakdagi traektoriyasini belgilaydi. Past qo‘shilgan qiymatli, tez eskiradigan yoki ichki kooperatsiyaga ulanmagan loyihalar qisqa muddatda o‘sh ko‘rsatkichlarini yaxshilashi mumkin, biroq ular barqaror yuqori o‘sh manbai bo‘la olmaydi. Samarali investitsiya siyosati resurslarni qayta ishlash zanjirlarini uzaytiradigan, import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar yaratadigan, eksportbop ishlab chiqarishni kuchaytiradigan hamda hududiy bandlikka multiplikativ ta’sir ko‘rsatadigan loyihalarga yo‘naltirishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan sanoat kooperatsiyasi, energetika samaradorligi, transport-logistika tugunlari va qayta ishlash sanoatini kengaytirish bo‘yicha loyihalar strategik ahamiyatga ega. Investitsiya samaradorligini baholashda nafaqat sarflangan mablag‘ hajmi, balki yangi ish o‘rinlarining sifati, mahalliyashtirish darajasi, soliq bazasining kengayishi, eksport salohiyati va texnologik yangilanish darajasi ham hisobga olinishi kerak. Aynan mana shu mezonlar investitsiyani statistik o‘shdan real iqtisodiy transformatsiya vositasiga aylantiradi. [4; 5]

Mehnat unumdorligi va inson kapitali

Iqtisodiy o‘shning eng sog‘lom manbai mehnat unumdorligining oshishidir. Aholi soni yoki bandlikning kengayishi ma’lum darajada o‘shga ta’sir qilishi mumkin, biroq barqaror

yuqori natija har bir xodim, har bir korxona va har bir hududning ko'proq qiymat yarata olish qobiliyati bilan belgilanadi. Mehnat unumdorligi esa faqat texnika bilan emas, balki bilim, malaka, menejment, intizom va motivatsiya tizimi bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston demografik nuqtai nazardan katta imkoniyatga ega. Biroq yoshlar ulushining yuqoriligi avtomatik tarzda iqtisodiy ustunlikka aylanmaydi. U bilimli, moslashuvchan, raqamli ko'nikmalarga ega va ishlab chiqarish talablariga mos kadrlar shaklida iqtisodiyotga kirgandagina ijobiy natija beradi. Shu sababli ta'lim tizimi, kasb-hunar tayyorlash, oliy ta'lim va real sektor o'rtasidagi uzviy aloqalarni kuchaytirish zarur. Inson kapitaliga yo'naltirilgan xarajatlar ijtimoiy xarajat emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy investitsiya sifatida qaralishi lozim. Ta'lim sifati yaxshilangani sari texnologiyani o'zlashtirish tezlashadi, innovatsion faollik oshadi, xizmatlar sektori murakkablashadi va unumdor bandlik ko'lami kengayadi. Natijada iqtisodiy o'sish miqdoriy emas, sifatli tus oladi. [5; 6]

Eksport diversifikatsiyasi va tashqi bozorlar bilan integratsiya

Yuqori o'sish tashqi bozorlar bilan faol integratsiyasiz to'liq ta'minlanmaydi. Ichki talab muhim bo'lsa-da, cheklangan bozor sig'imi sharoitida korxonalar samaradorligini oshirish, texnologik yangilanishni jadallashtirish va valyuta tushumlarini ko'paytirish uchun eksportning tarkibiy murakkabligini kuchaytirish zarur. Xomashyo yoki tor assortimentdagi mahsulotlar eksportiga suyanish iqtisodiyotni tashqi narx tebranishlariga juda sezgir qilib qo'yadi. Eksport diversifikatsiyasi deganda mahsulot turlarini ko'paytirish bilan bir qatorda bozor geografiyasini kengaytirish, xizmatlar eksportini rivojlantirish, logistika sifatini yaxshilash va sertifikatlash tizimlarini xalqaro talablar bilan uyg'unlashtirish ham tushuniladi. Shu jarayon korxonalarga innovatsiya kiritish, sifatni oshirish va xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha kuchli rag'bat yaratadi. [4; 7]. Ayniqsa, qayta ishlangan oziq-ovqat mahsulotlari, to'qimachilik, kimyo, farmatsevtika, qurilish materiallari, IT va biznes xizmatlari kabi yo'nalishlar eksport tarkibini chuqurlashtirish imkonini beradi. Eksportbop tarmoqlar qancha ko'p bo'lsa, iqtisodiyot tashqi zarbalarga shuncha chidamli bo'ladi va yuqori o'sish sur'atlarini saqlab qolish osonlashadi. [4; 7]

Hududiy mutanosiblik va ichki iqtisodiy makonning kengayishi

Mamlakat miqyosida yuqori o'sishga erishish uchun poytaxt va bir nechta yirik markazlarning faolligi yetarli emas. Har bir hududning resurslari, ixtisoslashuv imkoniyatlari, logistika ustunliklari va inson kapitali salohiyati iqtisodiy siyosatda alohida hisobga olinishi kerak. Hududlararo tafovutlarning chuqurlashuvi ichki talabni notekislashtiradi, mehnat migratsiyasini kuchaytiradi va infratuzilma bosimini oshiradi. [1; 4]. Hududiy rivojlanishning zamonaviy modeli har bir viloyat yoki tuman uchun nisbiy ustunlikka asoslangan differensial strategiyani talab qiladi. Ba'zi hududlarda agro-sanoat va qayta ishlash, boshqalarida turizm va servis, ayrimlarida esa transport-logistika, qurilish materiallari yoki yengil sanoat klasterlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu orqali hududlar milliy iqtisodiyotning passiv iste'molchisi emas, balki faol o'sish nuqtalariga aylanadi. Hududiy mutanosiblikning yana bir muhim tomoni infratuzilmaviy tenglikdir. Elektr energiyasi, ichimlik suvi, yo'llar, internet va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati kengaymas ekan, mahalliy tadbirkorlik salohiyati to'liq yuzaga chiqmaydi. Demak, hududiy o'sish uchun "yumshoq" institutsional islohotlar bilan bir qatorda "qattiq" infratuzilmaviy investitsiyalar ham zarur. [1; 4]

Raqamli transformatsiya va boshqaruv samaradorligi

Raqamli transformatsiya yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlashda yangi sifat bosqichini yaratadi. Raqamli texnologiyalar yordamida soliq ma'murchiligi, bojxona, kreditlash, logistika,

davlat xaridlari, biznesni ro'yxatdan o'tkazish va hududiy monitoring jarayonlari soddalashadi. Bu esa transaction xarajatlarini kamaytiradi, yashirin iqtisodiyotni qisqartiradi va boshqaruv qarorlarining tezligini oshiradi. [2; 4]

Raqamli boshqaruvning afzalligi shundaki, u faqat operatsion jarayonlarni avtomatlashtirmaydi, balki katta ma'lumotlar asosida tahlil qilish va real vaqt rejimida nazorat mexanizmlarini yaratadi. Natijada davlat resurslari samaraliroq taqsimlanadi, korrupsion xavflar pasayadi, biznes uchun noaniqliklar qisqaradi. Xususiy sektor ham elektron platformalar, onlayn to'lovlar, masofaviy xizmatlar va raqamli marketing vositalari orqali bozordagi moslashuvchanligini kuchaytiradi. Agar raqamli transformatsiya ta'lim, bank tizimi, sanoat va logistika bilan uyg'un holda joriy etilsa, u mehnat unumdorligini oshirish, resurslardan foydalanish samaradorligini kuchaytirish va kichik biznesning bozorlarga chiqishini yengillashtirish orqali iqtisodiy o'sishni sezilarli darajada qo'llab-quvvatlaydi. [2; 4]

Moliya bozori chuqurligi va xususiy sektor drayveri

Uzoq muddatli yuqori o'sish faqat bank kreditlari hisobiga ta'minlanmaydi. Kapital bozori, lizing, sug'urta, venchur moliyalashtirish va xususiy investitsiya fondlari kabi mexanizmlarning rivojlanishi real sektor modernizatsiyasi uchun muhimdir. Moliya bozori chuqurlashgani sari iqtisodiyotda risklar taqsimoti yaxshilanadi va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyati ortadi. Xususiy sektorning iqtisodiy o'sishdagi roli ayniqsa raqobat, innovatsiya va xarajat intizomi bilan bog'liq. Davlatning vazifasi xususiy biznes o'rniga bozorga kirish emas, balki teng qoidalar, mulk huquqining kafolati, shaffof tartibga solish va adolatli sud himoyasi orqali faoliyat uchun ishonchli maydon yaratishdan iborat. Shunda xususiy sektor bandlik, mahsulot sifati va eksport salohiyatini oshiradigan haqiqiy drayverga aylanadi. [3; 4]

Barqaror o'sish uchun xavflar va cheklovlar

Yuqori o'sishni ta'minlash jarayoni o'z-o'zidan kechmaydi. Uni sekinlashtiruvchi xavflar qatoriga resurslardan samarasiz foydalanish, loyihalarning past qaytimi, energiya tanqisligi, logistika xarajatlarining yuqoriligi, institutlarning sustligi va malakali kadrlar yetishmovchiligi kiradi. Bundan tashqari, tashqi bozor kon'yunkturasi, geosiyosiy bosim va global moliya sharoitlaridagi o'zgarishlar ham milliy iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun iqtisodiy siyosatda nafaqat o'sish drayverlarini kuchaytirish, balki tizimning chidamliligini ham oshirish zarur. Diversifikatsiyalangan eksport, energiya samaradorligi, zaxira institutlari, raqamli monitoring va risklarni erta aniqlash tizimlari barqaror o'sish modelining ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar o'rtasidagi integratsiya

O'zbekiston iqtisodiyoti uchun yana bir muhim masala tarmoqlararo integratsiyani kuchaytirishdir. Qishloq xo'jaligida yetishtirilgan xomashyoning qayta ishlanish darajasi past bo'lsa, u yaratishi mumkin bo'lgan qo'shilgan qiymatning katta qismi yo'qoladi. Xuddi shuningdek, sanoat tarmoqlari xizmatlar sektori bilan uzviy ulanmasa, logistika, marketing, dizayn, texnik servis va moliyaviy xizmatlar orqali yaratiladigan qo'shimcha samaradorlikdan to'liq foydalanib bo'lmaydi. Yuqori o'sish modelida tarmoqlar bir-biridan ajratilgan orollar sifatida emas, yagona iqtisodiy zanjir sifatida ko'rilishi kerak. Masalan, agro-sanoat klasterlarida hosil yetishtirish, saqlash, qayta ishlash, qadoqlash, logistika va eksportni yagona tizimga birlashtirish mahsulot rentabelligini sezilarli oshiradi. Xuddi shu tamoyil tekstil, qurilish materiallari, farmatsevtika va turizm kabi sohalarda ham amal qiladi. Integratsiya kuchaygan sari o'sishning ichki multiplikativ effekti ortadi.

Energiya samaradorligi va yashil o'sish komponenti

Yuqori o'sish sur'atlarini uzoq muddat saqlash uchun energiya va resurslardan foydalanish samaradorligi alohida ahamiyatga ega. Energiya sarfi yuqori bo'lgan iqtisodiyotda ishlab chiqarish tannarxi oshadi, tashqi raqobatbardoshlik pasayadi va ekologik bosim kuchayadi. Shu sababli energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarini resurs tejamkor modelga o'tkazish iqtisodiy o'sish strategiyasining tarkibiy qismiga aylanishi kerak. Yashil o'sish konsepsiyasi iqtisodiy rivojlanishni sekinlashtirish emas, balki uni sifat jihatdan takomillashtirishni anglatadi. Energiya samaradorligi oshgani sari korxonalar xarajati kamayadi, importga qaramlik qisqaradi, eksportning ekologik standartlarga mosligi kuchayadi va urbanizatsiya jarayonlari barqarorroq tus oladi. Demak, ekologik va energetik omillar bugungi davrda iqtisodiy o'sishning chetidagi masala emas, balki markaziy omillaridan biridir. [1; 8]

Muhokama: yuqori o'sishning sifat mezonlari

Iqtisodiy siyosatda ko'pincha o'sish sur'atining o'zi asosiy natija sifatida talqin qilinadi. Biroq yuqori o'sishning sifati ham muhim. Agar o'sish asosan narxlar, xomashyo eksporti yoki vaqtinchalik talab hisobiga yuzaga kelsa, u uzoq davom etmaydi. Aksincha, o'sish mehnat unumdorligi, texnologik yangilanish, xususiy tashabbus, hududiy faollik va malakali bandlik bilan birga kechsa, u barqaror bo'ladi. [4; 5]. Shu bois O'zbekiston iqtisodiyotida o'sishni baholash mezonlari ham bosqichma-bosqich takomillashtirilishi kerak. YIM hajmi bilan bir qatorda bir ishchiga to'g'ri keladigan qo'shilgan qiymat, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish ulushi, eksport murakkabligi, hududiy daromad tafovutlari va raqamli xizmatlardan foydalanish darajasi ham e'tiborga olinishi lozim. Ana shundagina iqtisodiy o'sish raqamlar o'yinidan real taraqqiyot indikatoriga aylanadi. [4; 5]

Institutsional moslashuv va islohotlar sur'ati

Yuqori o'sishni tezlashtiradigan eng muhim yashirin omillardan biri institutsional moslashuvchanlikdir. Qonunchilikning soddaligi, tartib-taomillarning tushunarililigi, biznes uchun bir xil qoidalar, davlat organlarining hisobdorligi va sud tizimining ishonchililigi iqtisodiy aktivlik uchun poydevor yaratadi. Institutlar sust ishlagan joyda hatto katta investitsiyalar ham kutilgan natijani bermaydi. O'zbekiston sharoitida islohotlarning amaliy natijasi aynan joylarda, ya'ni tadbirkor kredit olganda, yer ajratilganda, bojxona rasmiylashtiruvini o'tganda yoki eksport shartnomasi amalga oshirilganda bilinadi. Demak, institutsional islohotlar normativ hujjatlar bilan tugamaydi; ular xizmatlar sifati, muddatlarning qisqarishi va biznes xarajatlarining kamayishi orqali o'lchanishi kerak. Tez, shaffof va adolatli institutlar yuqori o'sish sur'atlarining ko'rinmaydigan, ammo hal qiluvchi mexanizmidir. [1; 4]

Innovatsion ekotizim va texnologik tadbirkorlik

Yuqori o'sishning uzoq muddatli manbai innovatsion ekotizimning shakllanishi bilan ham bog'liq. Yirik sanoat korxonalari bilan bir qatorda startaplar, texnologik parklar, ilmiy markazlar va universitetlar o'rtasidagi hamkorlik iqtisodiyotga yangi g'oyalar, yangi mahsulotlar va yangi biznes modellarni olib kiradi. Innovatsion ekotizim kuchli bo'lgan mamlakatlarda o'sish sur'atlari nafaqat mavjud resurslardan foydalanish, balki yangi qiymat zanjirlarini yaratish hisobiga ham tezlashadi. O'zbekiston uchun bu yo'nalishda ilm-fan, oliy ta'lim va biznes o'rtasidagi kooperatsiyani kuchaytirish, amaliy tadqiqotlarni rag'batlantirish va xususiy innovatsion tashabbuslarni moliyaviy hamda institutsional jihatdan qo'llab-quvvatlash muhimdir. Innovatsiya jarayoni faqat IT sohasiga taalluqli emas; u qishloq xo'jaligi, sanoat, logistika, sog'liqni saqlash,

ta'lim va davlat boshqaruvi kabi barcha tarmoqlarda unumdorlikni oshiruvchi omil sifatida ishlaydi. Shu nuqtai nazardan, yuqori o'sish strategiyasi qisqa muddatli raqamlarni quvish emas, balki samaradorlik, muvozanat va innovatsion salohiyatni birlashtirgan milliy taraqqiyot modelini shakllantirish vazifasidir. [4; 5]

Bu model amaliy ijro intizomi va aniq indikatorlar bilan mustahkamlanishi lozim.

1-jadval. Yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlovchi omillar va ularning iqtisodiy ta'siri

Omil	Asosiy mazmuni	Ta'sir yo'nalishi	Kutiladigan iqtisodiy natija
Makroiqtisodiy barqarorlik	Narxlar, fiskal intizom va valyuta muvozanatini saqlash	Noaniqlikni kamaytiradi	Investitsion ishonch ortadi
Investitsiya sifati	Kapitalni yuqori qo'shilgan qiymatli tarmoqlarga yo'naltirish	Tarkibiy modernizatsiyani jadallashtiradi	Barqaror ishlab chiqarish o'sadi
Mehnat unumdorligi	Ta'lim, texnologiya va menejment sifatini oshirish	Bir ishchiga to'g'ri keladigan natija ortadi	Samaradorlik va raqobatbardoshlik kuchayadi
Eksport diversifikatsiyasi	Mahsulot va bozor geografiyasini kengaytirish	Tashqi zarbalarga sezgirlikni pasaytiradi	Valyuta tushumi barqarorlashadi
Hududiy mutanosiblik	Hududlarning nisbiy ustunligiga tayangan differensial siyosat	Ichki iqtisodiy makonni kengaytiradi	Bandlik va ichki talab o'sadi
Raqamli transformatsiya	Ma'lumotlar asosida boshqaruv va xizmatlarni avtomatlashtirish	Xarajatlar hamda vaqtni qisqartiradi	Tezkorlik va shaffoflik oshadi
Moliya bozori chuqurligi	Bankdan tashqari moliyaviy instrumentlarni rivojlantirish	Uzoq muddatli resurslarni ko'paytiradi	Modernizatsiya loyihalari kengayadi

Jadval ma'lumotlari ko'rsatadiki, yuqori o'sish sur'atlari bitta omil emas, balki o'zaro bog'langan omillar tizimi natijasida shakllanadi. Shu bois iqtisodiy siyosatda barqarorlikni saqlash, samaradorlikni oshirish va tarkibiy yangilanishni jadallashtirish bir vaqtning o'zida olib borilishi kerak. [1; 3; 4]

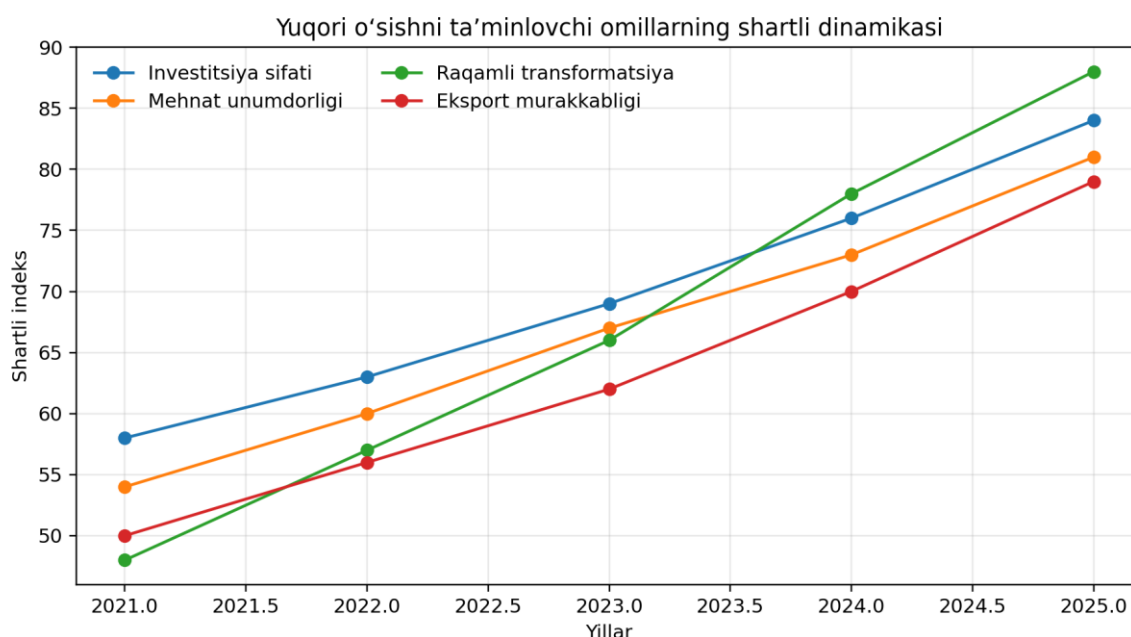
Iqtisodiy o'sishning soddalashtirilgan modeli

$$Y = f(MB + IS + MU + ED + HM + RT + MBC + IM)$$

Bu yerda:

Y — iqtisodiy o‘shish sur‘ati;
 MB — makroiqtisodiy barqarorlik;
 IS — investitsiya sifati;
 MU — mehnat unumdorligi;
 ED — eksport diversifikatsiyasi;
 HM — hududiy mutanosiblik;
 RT — raqamli transformatsiya;
 MBC — moliya bozori chuqurligi;
 IM — institutsional muhit sifati.

Mazkur formula omillarning kompleks ishlashi iqtisodiy o‘shish darajasini belgilashini anglatadi. Bir omilning sustligi butun tizim samaradorligini pasaytirishi mumkin. [1; 3; 4]

1-rasm. Yuqori o‘shishni ta‘minlovchi omillarning shartli dinamikasi

Rasmda shartli tarzda keltirilgan dinamika investitsiya sifati, mehnat unumdorligi, eksport murakkabligi va raqamli transformatsiya bir yo‘nalishda rivojlanganda iqtisodiy tizimning ichki quvvati qanday kuchayishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, investitsiya samaradorligi va mehnat unumdorligi birgalikda oshganda yuqori o‘shishning barqarorligi kuchayadi. [4; 7]

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston iqtisodiyotining yuqori o‘shish sur‘atlarini ta‘minlash bir vaqtning o‘zida bir nechta yo‘nalishda chuqur va muvofiqlashtirilgan ish olib borishni talab qiladi. Makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya sifati, ishlab chiqarish unumdorligi, eksport tarkibining murakkablashuvi, hududiy mutanosiblik, raqamli transformatsiya, inson kapitali va institutsional islohotlar uyg‘unlashgandagina yuqori o‘shish uzoq muddat saqlab qolinish mumkin. Kelgusi bosqichda iqtisodiy siyosatning markaziga miqdoriy o‘shishdan sifatli o‘shishga o‘tish tamoyili qo‘yilishi zarur. Bu ishlab chiqarish hajmini ko‘paytirishning o‘zi bilan cheklanmay, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish, malakali bandlikni kengaytirish, resurslardan samarali foydalanish va xususiy sektorni innovatsion faollikka undashni anglatadi. Aynan shunday

yondashuv O'zbekiston iqtisodiyotini tashqi zarbalarga nisbatan yanada chidamli, ichki salohiyatga tayangan va uzoq muddatli taraqqiyotga yo'naltirilgan tizimga aylantiradi. [1; 3; 4; 8]

Amaliy tavsiyalar

1. Investitsiya siyosatida “qancha mablag‘ yo‘naltirildi” degan mezondan “qancha qo‘shilgan qiymat yaratildi” degan mezonga o‘tish lozim. Har bir yirik loyiha bo‘yicha unumdorlik, mahalliyashtirish, eksport salohiyati va texnologik yangilanish darajasi alohida baholanishi kerak. [4; 5]
2. Hududlar uchun yagona standart dastur emas, balki differensial rivojlanish modeli qo‘llanishi maqsadga muvofiq. Hududlarning tabiiy, demografik va logistika ustunliklari asosida sanoat, servis, agro-sanoat, turizm yoki logistika klasterlari shakllantirilishi kerak. [1; 4]
3. Mehnat unumdorligini oshirish uchun ta‘lim tizimini real sektor bilan yanada yaqin integratsiyalash, korxonalarda texnologik audit va malaka auditini joriy etish, raqamli ko‘nikmalarni ommalashtirish zarur. [5; 6]
4. Raqamli boshqaruv tizimlari soliq, bojxona, kreditlash, yer ajratish, hududiy monitoring va davlat xaridlari sohalarida yagona ma‘lumotlar arxitekturasini asosida ishlashi kerak. Ma‘lumotlar oqimining yaxlitligi qarorlar sifatini oshiradi. [2; 4]
5. Moliya bozorlarining chuqurlashuviga xizmat qiluvchi institutlar, jumladan lizing, sug‘urta, kapital bozori va ventur fondlari qo‘llab-quvvatlanishi lozim. Bu innovatsion va eksportbop loyihalarning moliyaviy bazasini mustahkamlaydi. [3; 4]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni. “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida.*
2. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. “Raqamli O‘zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.*
3. *International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: 2024 Article IV Consultation - Press Release; and Staff Report. IMF Country Report No. 24/210. 2024.*
4. *World Bank. Uzbekistan Country Economic Memorandum: Fostering Private Sector-Led Growth and Global Integration. 2024/2025.*
5. *World Bank. Growth and Job Creation in Uzbekistan: An In-depth Diagnostic. 2019.*
6. *World Bank. Uzbekistan Public Expenditure Review: Better Value for Money in Human Capital and Water Infrastructure. 2022.*
7. *Asian Development Bank. Asian Development Outlook (ADO) April 2025: Uzbekistan. 2025.*
8. *World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. 2023.*